

ӘОЖ 343

С.Т. Батырбаев

I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, магистрант

Қазақстан, Талдықорған қ.

e-mail: alua_01.02.03@mail.ru

Трасология объектілерінің криминалистикалық маңызы

Бұл мақалада трасология объектілерінің криминалистикалық маңызы және классификациясына арналып жазылып, тиісті тұжырымдар жасалған. Трасологиялық зерттеудің негізгі объектілері: статистикалық, динамикалық іздердің сипаттамасы қарастырылған. Іздерді табу, бекіту, алудың жалпы ережелері келтірілген. Іздерді бекіту, тергеу әрекетінің хаттамасында сипаттау арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ трасология объектілерінің криминалистика ғылымындағы рөлі мен маңызы жан-жақты қарастырылды.

Түйін сөздер: трасология, динамикалық іздер, локальді іздер, перифериялық іздер, статикалық іздер.

S.T. Batyrbaev

The importance of trasologi objects in criminology

The criminalistic peculiarities of trasologi objects are considered in this article necessary are also drawn. Basic objects of research of trasologii: statistical, dynamic. The general rules of finding, assertions and taking of tracks, are resulted. Strengthening of tracks is carried out description in protocol of consequence actions. A role and features of objects of trasologii was scalene examined in scientific criminalistics.

Key words: trasologii, dynamic tracks, local tracks, peripheral tracks, static tracks.

С.Т. Батырбаев

Важность объектов трасологии в криминалистике

В этой статье рассматриваются криминалистические особенности объектов трасологии и сделаны нужные выводы. Основные объекты исследования трасологии: статистические и динамические описания. Приведены общие правила нахождения, утверждения и взятие следов. Укрепление следов осуществляется описанием в протоколе следственных действий. Разносторонне рассматривались роль и особенности объектов трасологии в научной криминалистике.

Ключевые слова: трасология, динамические следы, локальные следы, периферийные следы, статические следы.

Трасология – механикалық әсерге түсетін іздерді зерттейді. Трасологиялық зерттеудің мәнін түйсетін (контакттілі) объектілерге механикалық жағынан әсер етудің ерекшеліктерін және осының нәтижесінде пайда болатын іздерді зерттеу құрайды.

Трасологиялық зерттеудің негізгі объектісі болып табылатын із-бейнелеуші объектілер екі объектінің өзара қарым-қатынасқа түсу нәтижесінен пайда болады. Із қалған объект – із қабылдаушы, ал із қалдырған объект – із-қалдырушы деп аталады. Із пайда болған кезде қарым-қатынасқа түсетін беткі қабаттар түйісу қабаттары деп аталады [1, 46 б.].

Статикалық іздер дегеніміз – із қалдырушы объектінің әрбір бөлігінің (нүктесінің) із қабылдаушы объектіде дәлме-дәл бейнеленуі нәтижесінде пайда болатын іздер. Мұндай іздер қозғалыста болған объектінің тоқтауы кезінде пайда болады. Із пайда болған кезде объектілер салыстырмалы түрде (тыныштық) қимылсыз (статика) күйде болады. Мысалы: адамның тұрған кездегі аяқ киімінің ізі, қолдың папиллярлы өрнектері бар ізінің қалуы, есікте бұзу құралының басылып-жаншылған ізі.

Динамикалық іздер дегеніміз – із қалдырушы объект нүктелерінің із қабылдаушы объект бетінде сырғу-жылжу нәтижесінде пайда

болған іздер. Объектінің дөңес жерлері ойыс іздерін, ал ойыс жерлері томпақ (жұмыр) іздерін қалдырады. Динамикалық іздерге кесілген, шабылған, үйкелген және т.б. іздер жатады. Көлемді іздер дегеніміз – із қалдырушы объектінің із қабылдаушы жұмсақ объектіде шұңқыр түрінде қалуы, яғни қабылдаушы объектінің деформацияға түсу (өз қалпын өзгерту) нәтижесінде пайда болған іздер. Мұндай іздерде ұзындығы, енімен қатар үшінші өлшем – тереңдігі көрсетіледі. Сондықтан осы іздерді зерттеу арқылы мәліметтерді көлемдірек түрде алуға болады. Мысалы: лайлы жерде қалған көлік құралының протекторларының іздері және т.б. Беткі қабатты іздер дегеніміз – тығыздығы жағынан шамамен бірдей (немесе із қабылдаушы объектінің тығыздығы көбірек) объектілердің бір-бірімен қатынасқа түсу нәтижесінде пайда болған іздер. Бұл іздер көлемді емес, беткі қабатты болып табылады. Мысалы: қол саусақтарының шыны бетіндегі майлы іздері, протектордың асфальтта қалған іздері, бояу жағылған еден бетіндегі аяқ киімнің іздері [2, 17 б.].

Беткі қабатты іздердің өзі екі топқа бөлінеді: қабатсыздану (отслоение) және қабатталу (наслоение) іздері. Қабатталу іздері – із қалдырушы объекті бөліктерінің із қабылдаушы объекті бетінде қалып қою нәтижесінде пайда болады. Байланысқа түскен объект беткі қабатта өз белгілерін қалған бөлшектері арқылы бейнелейді. Мысалы: қол саусақтарының майлы іздері, қанаған қолымен есік, терезе бетін ұстау нәтижесінде қанға боялған іздердің қалуы және т.б. Қабатсыздану іздері – із қалдырушы объектінің із қабылдаушы объектінің беткі қабатынан бөліктерін өзімен алып кету нәтижесінде пайда болатын іздер. Мысалы: бояуы кеппеген еден бетінде аяқ киімнің қалған іздері және т.б. Локальды іздер дегеніміз – объектілердің беткі қабатының байланысқа түсуі нәтижесінде пайда болған іздер. Мысалы: аяқ киім ізі (көлемді немесе беткі қабатты) мен жер (топырақ) бетінің байланысқа түсуі кезінде өзгеріске ұшырауынан пайда болады, бірақ іздің жан-жағындағы беткі қабат өзгеріске ұшырамайды. Перифериялық іздер – керісінше байланысқа (контактіге) түсетін объект жиектерінің сыртындағы өзгерістердің нәтижесінде пайда болған іздер. Мысалы: сыртқы беті шаң болған аяқ киімнен таза еден бетінде қылмыскердің

жүруі кезінде шаң аяқ киімнен сырғып түсіп, аяқ киім жиектерінің сыртындағы табан конфигурациясын қайталайтын із еден бетінде қалуы арқылы пайда болады. Көріну дәрежесіне байланысты іздер: көрінетін, әлсіз көрінетін (нашар) және көрінбейтін болып бөлінеді. Көрінетін іздер арнайы әдістерді қолданбай-ақ қарапайым көзге көрінеді. Әлсіз көрінетін іздер немесе көрінбейтін іздер – із қабылдайтын объектінің түсі тасаланып өзгеруі (қолайсыз жағдайлар) немесе түскен із көлемінің шағын көлемді (микро іздер, микро бөлшектер) болуы негізінде пайда болады [3, 168-174 бб.]. Нашар көрінетін немесе көрінбейтін іздерді арнайы жарықтандыру әдістерін қолданып немесе іздің түсуі мүмкін беткі қабатқа әртүрлі заттармен механикалық немесе химиялық зерттеу арқылы тауып айқындауға болады. Іздерді табу, бекіту және алу әдіс-тәсілдер іздердің қай категорияға (яғни көлемді немесе беткі қабатты ма, көрінетін немесе көрінбейтін бе) жататындығына байланысты таңдап алынады. Оқиға болған жерде ізді іздеп таппас бұрын оның жағдайымен танысу керек. Ол үшін оқиға болған жердегі жекеленген заттардың жағдайы мен орналасуын анықтап зерттеу қажет; қылмыскердің келуі мен кетуі мүмкін жолдарын анықтау керек; қандай заттарды қолмен ұстағанын, орнын ауыстырғанын және т.б. мәселелерді шешу қажет. Осы мақсатта көзімен көрушілер мен жәбірленушілердің жауаптарын оқиға болған жерді шолып қарауының нәтижесінде қолданылады [3, 170 б.].

Іздерді табу, бекіту және алудың жалпы ережелері. Көптеген іздер, мысалы: аяқ киімнің көлемді немесе боялған іздері, бұзу құралдарының іздері, көлік құралдарының іздері жай қарау кезінде анықталады. Ал ұсақ іздерді табу үшін әртүрлі үлкейткіш шынылар (лупалар) қолданылады. Егер із түсі бойынша қабылдау объектісінің түсімен бірдей болып бірлесіп жатса, оны айқындап табу үшін жарықфильтрлері, ультракүлгін жарықтандырғыштар қолданылады. Табылған іздерді ең алдымен фотосуретке түсіреді. Ізді табылған объектімен бірге, содан соң іздің өзін жеке (детальды, масштабты) түсіріп алады. Түсірілімді масштабты фотосуретке түсіру ережесін қолдану арқылы жүзеге асырады. Бекіту әдісі ретінде ізді суретке салып алу әдісі қолданылады. Салынып алынған схемада маңызды белгілерді көрсетуге мүмкіндік береді. Оқиға болған жерді қарау хаттамасы-

на тіркелетін жоспарда іздердің орналасуы көрсетіледі [4, 93 б.].

Іздерді бекітудің бірден-бір негізгі әдісі тергеу әрекетінің хаттамасында сипаттау болып табылады. Ең алдымен із табылған тұрғын-үй, ғимарат, ашық жерлер, заттар сипатталады, содан соң іздің бейнеленуіне, табылуына, сақталуына әсер ететін ізді тікелей қабылдаған объектілердің беткі қабатының қасиеті мен жағдайы көрсетіледі. Сонымен қатар хаттамада объектіде іздердің орналасу жағдайы (бірнеше іздер болса, өзара орналасу жағдайын), іздердің белгілері: пішіні, өлшемі, детальдары сипатталады. Әсіресе ерекше белгілеріне көңіл бөлінеді. Хаттамада ізді табу, бекіту және алу әдіс-тәсілдері мен құрал-жабдықтары көрсетіледі. Хаттаманың қорытынды бөлімінде қандай іздер алынғаны, олардың қалай буып-түйілгені және қайда жіберілгені сипатталынады [5]. Ізді объектімен бірге алу мүмкін болмаған жағдайларда (үлкен қолайсыз болуына, ерекше құнды болуына бай-

ланысты) іздің көшірмесі, құймасы алынады. Ізі бар объектілер немесе із көшірмелері буып-түю орауыштары ізге тимейтіндей етіп орналастырылады. Әсіресе қол саусақтарының іздері бар тез сынып қалатын заттарды (бөтелке, стакан және т.б.) мұқият буып-түю қажет. Оралынған объектіге мөр қойылып, түсіндірме жазбалар жазылады. Онда: кім, қашан, қандай іс бойынша заттай дәлелдемелер алынғаны көрсетіледі. Іздерді криминалистикалық тұрғыдан зерттеудің негіздерін криминалистер халықтық із кесуші дағдыларын жаратылыстану және техникалық ғылымдарымен біріктіру арқылы құрған болатын. Іздің жалпы ұғымына қылмыстарды тергеу саласында қазірге дейін өте кең түрдегі анықтамалар берілуде, мұнда із деп негізінен бақылау, тану, қарау, артынан еру, ізіне түсу және т.б. мақсаттарға негізделумен белгілі бір нысанды, қандай да бір құбылыстарды, оқиғаларды және т.б. анықтауға арналған кез келген заттар, өзгерістер түсініледі.

Әдебиеттер

- 1 Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. – Москва: Норма, 2001. – 240 с.
- 2 Мозговых Г.А. Криминалистическая характеристика преступления. -Алматы: Дәнекер, 2002. – 146 с.
- 3 Арсеньев В.Д. Особенности исследования следов металлизации, образованных на тканях колюще-режущими орудиями. //Сб. Применения физико-химических методов и ЭВМ в исследованиях объектов судебной экспертизы. – Москва, 1988. – с. 168-175.
- 4 Тапалова Р.Б. Методы электронной микроскопии в судебной экспертизе. – Алматы: Қазақ университеті, 2008. – 135 с.
- 5 Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі. – Алматы: Жеті жарғы, 2013. – 140 б.

References

- 1 Belkin R.S. Forensics: challenges of the day. – Moscow: norm, 2001. – 240.
- 2 Mozgovix G.A. Forensic characterization of the offence. – Almaty: Dәнеker, 2002. –146 s.
- 3 Arsenev B.D. Characteristics study of trace metal formed in tissues of sharp instruments. //St.petersburg. Application of physico-chemical methods and COMPUTER studies of forensic evidence, 1988. – Moscow. – P. 168-175.
- 4 Talafova R.B. Electron microscopy techniques in forensics. – Almaty: Kazakh University, 2008. – 135 с.
- 5 Kazakhstan respublikasynyn қылмыстық fundunits servers State kodeksi. -Almaty: Zhety zhargy, 2013. – 140.